

LEXICAL-SEMANTIC CLASSIFICATION OF VERSIONS IN THE MEDIA OF INDIA AND UZBEKISTAN**Mutabar Kh. Ismatullayeva**

Lecturer

TSUOS

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Uzbekistan, India, Uzbek language, Indian language, native word, media, mass media, printed information, semantics, lexicon.

Received: 15.05.24**Accepted:** 17.05.24**Published:** 19.05.24

Abstract: Both the Uzbek language and the Indian language have many borrowed words in their vocabulary, and today these words are actively used in social, political, cultural and other aspects of life. This situation is more evident in the mass media of the countries. Among the adopted words, there are those that have become so embedded in the life of the people that it is impossible to notice that they came from another language. In this article, some of the appropriations used in the media space of India and Uzbekistan are analyzed and classified with the help of examples taken from the sources.

HINDISTON VA O‘ZBEKISTON OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA O‘ZLASHMALARNING LEKSIK-SEMANTIK TASNIFI**Mo‘tabar X. Ismatullayeva**

O‘qituvchi

TDSHU

Toshkent, O‘zbekiston

E-mail: mutabarismatullava@gmail.com**MAQOLA HAQIDA**

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, Hindiston, o‘zbek tili, hindiy tili, o‘zlashma so‘z, media, ommaviy axborot vositalari, bosma axborot, semantika, leksika.

Annotatsiya: O‘zbek tili ham, hindiy tili ham o‘z so‘z lug‘atida ko‘plab o‘zlashma so‘zlarni qamrab olgan va bugungi kunda ijtimoiy, siyosiy, madaniy hamda hayotning boshqa turli jabhalarida ushbu so‘zlardan faol foydalanib kelinadi. Bu holat esa mamlakatlarning ommaviy axborot vositalarida yana-da ravshanroq namoyon bo‘ladi. O‘zlashmalar orasida xalqning hayotiga shu qadar singib ketganlari borki,

ularni boshqa tildan kirib kelganligini ham payqash amri mahol. Ushbu maqolada Hindiston va O'zbekiston media makonida qo'llanib kelinayotgan o'zlashmalarning ba'zilar manbalardan olingan misollar yordamida tahlil etilgan va tasniflab berilgan.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ВЕРСИЙ В СМИ ИНДИИ И УЗБЕКИСТАНА

Мотабар Х. Исмадуллаева

Переподаватель

ТГУВ

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Узбекистан, Индия, узбекский язык, хинди, родное слово, СМИ, печатная информация, семантика, лексика.

Аннотация: Как узбекский язык, так и индийский язык имеют в своем словарном запасе множество заимствованных слов, и сегодня эти слова активно используются в общественной, политической, культурной и других сферах жизни. Эта ситуация более очевидна в средствах массовой информации стран. Среди заимствованных слов есть такие, которые настолько вошли в жизнь народа, что невозможно заметить, что они пришли из другого языка. В данной статье на примерах, взятых из источников, анализируются и классифицируются некоторые ассигнования, используемые в медиапространстве Индии и Узбекистана.

KIRISH

Hindiy tilidagi ommaviy axborot vositalarida olingan so'zlar lingvistik evolyutsiya, madaniy almashinuv va globallashuvning ajoyib belgilari bo'lib xizmat qiladi. Asrlar davomida hind tili sanskrit, fors, arab, ingliz va yaqinda rus va xitoy kabi turli tillardan lug'atni o'zlashtirdi. Bu so'zlar tilga chuqurlik, rang-baranglik va nyuanslar qo'shib, ommaviy axborot vositalaridagi muloqotning dinamik xususiyatini aks ettiradi.

Bosma va raqamli ommaviy axborot vositalari sohasida hind gazetalari, jurnallari va onlayn platformalari ko'pincha o'ziga xos ma'nolarni, tushunchalarni yetkazish yoki turli xil o'quvchilarni qamrab olish uchun olingan so'zlarni o'z ichiga oladi. Sanskrit tilidan o'zlashtirilgan समाचार "samachar" (yangilik) va व्यवस्था "vyavastha" (tizim) kabi so'zlar jurnalistik lug'atning asosini tashkil qiladi va tilni boy klassik merosiga asoslaydi.

O'zlashma so'zlar bir tildan boshqa tilga ko'chayotgan vaqtda o'z shaklini yoki mazmunini qisman o'zgarish holatlari kuzatiladi, bunda so'z o'zi ko'chayotgan tilga assimilatativ munosabatda bo'ladi. Masalan, मेहनत "mehnat" so'zi hindiy tilida qattiq ishlamoq, asosan, qiyinchilik ma'nosini

anglatadi. Xuddi shu so‘z o‘zbek tilida ishlamoq, mehnat qilmoq mazmunida keladi. Demak, bir so‘z turli tillarda turlicha semantik munosabatni bildirishi mumkin.

ASOSIY QISM

Hindiston ommaviy axborot vositalarida o‘zlashmalarning qo‘llanilishi hamda ularning semantika masalalarini to‘liqroq o‘rganish uchun ushbu maqolada Hindistonning जनसत्ता(Demokratiya) gazetasining saytida e‘lon qilingan **“Lok Sabha Chunav: कोई और डाल गया आपका वोट? यहां जाने कैसे आप भी कर पाएंगे मतदान”** [7.] nomli siyosiy maqolada keltirilgan o‘zlashgan so‘zlar ajratib olindi hamda leksik-semantik jihatdan tasniflandi.

Maqolada keltirilgan o‘zlashmalar quyidagilardan iborat: वोटिंग, तैयारी, मुसीबत, वोट, हिस्सा, खबर, बेहद, पोलिंगबूथ, ज़िक्र, ताकि, हालात, पोलिंगस्टेशन, ज़िम्मेदारी, मदद, सवाल-जवाब, वोटरआईडीकार्ड, तरफ, डॉक्यूमेंट, खिलाफ, कम्प्लेन, परमिशन, बिलेटपेपर, टेंडरवोट, उम्मीदवार, निशान, बॉक्स, वेरीफाई, शामिल.

Topilgan so‘zlarning umumiy miqdori 31 ta bo‘lib, bu maqolaning 10%ini tashkil qiladi. O‘zlashmalarning kelib chiqishi bir necha tillarga borib taqaladi:

Ingliz tilidan o‘zlashgan so‘zlar: वोटिंग, पोलिंगबूथ, पोलिंगस्टेशन, वोटरआईडीकार्ड, डॉक्यूमेंट, कम्प्लेन, बिलेटपेपर, बॉक्स, वेरीफाई, वोट, परमिशन, टेंडरवोट.

Arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar: ज़िक्र, खबर, मुसीबत, हिस्सा, सवाल-जवाब, खिलाफ.

Fors-tojik tilidan o‘tgan so‘zlar: तैयारी, बेहद, ताकि, हालात, मदद, तरफ, खिलाफ, उम्मीदवार, निशान, शामिल.

Maqoladagi o‘zlashma so‘zlarning asosiy qismi ingliz tiliga to‘g‘ri kelayotganligi maqolaning ovoz berish to‘g‘risida ekanligi hamda ingliz tilidagi saylovga oid terminlardan to‘g‘ridan-to‘g‘ri foydalanish bilan izohlanadi.

Hindiy tilidagi o‘zlashmalardan foydalanishning o‘ziga xos jihatlaridan biri shundaki, boshqa tildan o‘zlashgan so‘zlarga hindiy tilidagi fe‘llarni qo‘shish yordamida o‘zlashma so‘zli qo‘shma fe‘l hosil qilish juda ko‘p uchraydi. Masalan:

अगर आप पोलिंगबूथ पर वोट डालने गए और आपको अगर पता चले कि आपको वोट पहले ही पड़ चुका है तो यह चिंता की बात नहीं है। - Agar siz ovoz berish uchun saylov kabinasiga borgan bo‘lsangiz va ovozingiz allaqachon berilganligini bilsangiz, demak, xavotirga o‘rin yo‘q.

Keltirilgan misoldagi वोट डालना birikmasi inglizcha ot+hindiycha fe‘l tuzilmasi shaklidagi qo‘shma fe‘l hisoblanadi. Hindiston OAVda, shuningdek kundalik hayotda bu kabi tuzilmalarni ko‘plab uchratish mumkin. Yana bir misolga diqqat qilaylik:

1961

में चुनाव आयोग ने इसमें बदलाव करते हुए ऐसे मामलों को शामिल किया था ताकि मतदाता को वोटिंग के अधिकार से व

चितनहोनापडे / - 1961 yilda Saylov komissiyasi saylovchining ovoz berish huquqidan mahrum bo'lmashligi uchun bunday holatlarni o'z ichiga olgan o'zgartirishlar kiritdi.

Yuqorida keltirilgan jumlada शामिलकरनाfe'li forscha ot+hindiycha fe'l tuzilmasi orqali yasalgan.

Bundan tashqari, fors va arab tillaridan olingan so'zlar hind ommaviy axborot vositalarining leksikasini boyitib, madaniy va tarixiy ahamiyatga ega qatlamlarni qo'shadi. Fors va arab tillarining hind jurnalistikasi va ommaviy nutqiga ta'sirini ko'rsatuvchi "taqdir" (nutq), "haqiqat" (haqiqat) va "siyasat" (siyosat) kabi atamalar odatda yangiliklar xabarlarini, tahririy maqolalar va muhokamalarda qo'llaniladi.

Ingliz tilidan olingan qarzlar hind tilidagi zamonaviy media tilini shakllantirishda, xususan texnologiya, o'yin-kulgi va biznes sohasida muhim rol o'ynaydi. "Internet", "kamera", "byudjet" va "sarlavha" kabi so'zlar hind media kontentiga bimalol qo'shiladi va bu ingliz tilining global lingua franca va zamonaviylik tili sifatidagi keng tarqalgan ta'sirini aks ettiradi.

Endi O'zbekiston ommaviy axborot vositalaridagi o'zlashmalarga ham nazar tashlasak. O'zbek tilidagi ommaviy axborot vositalaridagi o'zga so'zlar asrlar davomida tilni shakllantirgan lingvistik ta'sirlarning boy gobelenini ko'rish imkonini beradi. O'zbek tili turkiy til sifatida fors, arab, rus va keyingi paytlarda ingliz tillari kabi turli tillarning ta'siri ostida qolgan. Bu o'zlashtirilgan so'zlar nafaqat o'zbek tilining lug'at boyligini kengaytiribgina qolmay, balki mamlakat tarixi, madaniyati va turli til an'analari bilan o'zaro aloqalarini ham aks ettiradi.[1,b.230]

Bosma ommaviy axborot vositalari, televideniye va raqamli platformalar sohasida o'zbek ommaviy axborot vositalari o'ziga xos ma'nolarni, tushunchalarni yetkazish yoki rivojlanayotgan kommunikatsiya landshaftiga moslashish uchun o'zlashtirilgan so'zlarni o'z ichiga oladi. Fors va arab tillaridan olingan "xabar" (yangilik), "siyosat" (siyosat) va "asar" (ta'sir) kabi so'zlar islom sivilizatsiyasi ta'sirini aks ettiruvchi xabarlar, maqolalar va fikr-mulohazalarda keng qo'llaniladi. Qolaversa, rus tilidan o'zlashtirilgan so'zlar o'zbek tilida, ayniqsa, siyosat, iqtisod va texnologiya kabi sohalarda sezilarli iz qoldirdi. "Prezident" (prezident), "ekonomika" (iqtisod) va "internet" kabi atamalar o'zbek ommaviy axborot vositalariga bimalol kirib boradi va O'zbekiston va rusiyabon dunyo o'rtasidagi tarixiy aloqalarni namoyish etadi.

O'zbek tilidagi manba sifatida "Xalq So'zi" gazetasida e'lon qilingan **"Hindistonda dunyoda eng ko'p saylovchi ishtirok etadigan parlament saylovi boshlandi"** [8.] nomli maqola olindi.

Parlament, milliard, muxolif, partiya, raqobat, amal, hukmron, demokratiya, dunyo, tarkib, mamlakat, shakl, vazir, hukumat, muddat, nom, e'lon, zarur, kun, million, ahd, a'zo, agentlik, imkoniyat, yakun, arafa, rivoj, bashorat

O‘zlashma so‘zlar soni 26 ta bo‘lib, maqolaning 20%ini tashkil qiladi. O‘zbek tilidagi maqolada so‘zlarning takrorlanish hollari ko‘p uchradi.

Fransuz tilidan o‘zlashgan so‘zlar: parlament, milliard, million, agent, partiya.

Arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar: muxolif, raqobat, amal, dunyo, mamlakat, vazir, hukumat, e‘lon, kun, a‘zo, imkoniyat, yakun, arafa, tarkib, rivoj, bashorat

Fors-tojik tilidan o‘zlashgan so‘zlar: hukmron, muddat, ahd, shakl, zarur, nom.

Ushbu so‘zlar ma‘no jihatdan asl o‘zbekcha muqobilga ega emas, shuning uchun o‘z ma‘nosida barchaga birdek tushunarli va yillar, hatto asrlar davomida ham ulardan foydalanib kelingan. Nisbatan keyinroq kirib kelgan parlament, agent, partiya kabi so‘zlar ham o‘ziga tegishli tushuncha bilan kirib kelgan va jamiyatning barcha qatlamiga birdek tushunarli bo‘lgani uchun media matnlarda ulardan foydalanish alohida izohni talab etmaydi.

Matnda o‘zlashma so‘zga o‘zbek tilidagi so‘z yasovchi qo‘shimcha qo‘shilishi oqibatida yangi tukumdagi so‘z yasalganligining quvohi bo‘lishimiz mumkin:

Shakl – shakllan – shakllantir – shakllantirmoq

Yakun – yakunla – yakunlan – yakunlanmoq

Rivoj – rivojlanmoq

Shuningdek, hindiy tilida uchratganimiz kabi o‘zlashma so‘z+fe‘l qolipidagi qo‘shma fe‘llarga ham duch kelishimiz mumkin

Ahd – ahd qilmoq

E‘lon – e‘lon qilmoq

Bashorat – bashorat qilmoq.

Yuqorida aytib o‘tganimizdek, ba‘zi so‘zlar o‘zlashish jarayonida ma‘no jihatdan o‘zgarishga duch kelishi mumkin. Masalan, bashorat so‘zi o‘zbek tiliga arab tilidan kirib kelgan bo‘lib, arab tilida ushbu so‘zning ma‘nosi “xushxabar” degan ma‘noni bildiradi. O‘zbek tilida esa biz bashorat so‘ziga nisbatan, asosan, “kelajakda bo‘ladigan voqeani oldindan aytish” ma‘nosini qo‘llaymiz:

Saylov arafasida o‘tkazilgan so‘rovlar amaldagi Bosh vazir Narendra Modining “Bharatiya janata parti” partiyasining g‘oliblik uchun imkoniyatlari ko‘pligini bashorat qilmoqda.

XULOSA

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, Hindiy tilidagi matndan farqli tarzda o‘zbek tilidagi matnda ingliz tilidan o‘zlashgan so‘z topilmadi, hindiycha matnda esa fransuz tilidan o‘zlashgan o‘zlashma so‘zni uchratmadik. Hindiy tilidagi matnda ingliz tilidan o‘zlashgan so‘zlar son jihatdan dominantlik qilayotgan bo‘lsa, o‘zbek tilidagi matnda asosan arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar ustunlik qilmoqda. Bundan kelib chiqib esa ikki mamlakat ommaviy axborot vositalarida qaysi tildan o‘zlashgan so‘zlarning foydalanish miqdori yuqoriligi haqida xulosa chiqarish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Nosirova Z.L. O‘zbek tilshunosligida o‘zlashma so‘zlarning ahamiyati. – Science Progress, 2023. B.230-234
2. Жомонов Р. Сўз ўзлаштиришдаги асосий лисоний омиллар // Ўзбек тили ва адабиёти, 2014. –№ 5.
3. Эшонкулов Б. Ҳозирги ўзбек адабий тилида арабча луғавий ўзлашмаларнинг парадигматика ссимметрияга муносабати. Филол. фан. номз. дисс... автроеф. – Тошкент, 1996.
4. Абдуллаев Ф.А. Тил қандай ривожланади? – Тошкент: Фан, 1972.
5. Anuradha, N. (2013). The Impact of English Loanwords on Tamil Language. International Journal of Social Science and Humanities Research, 1(2), 89-94.
6. Sridhar, K. (2012). Language Contact and Code-Switching in Multilingual Societies: Insights from India and Nigeria. Cambridge University Press.
7. <https://www.jansatta.com/national/lok-sabha-chunav-2024-voter-helpline-what-to-do-if-someone-cast-know-voting-process-here/3333189/>
8. <https://xs.uz/uz/post/hindistonda-dunyoda-eng-kop-sajlovchi-ishtirok-etadigan-parlament-sajlovi-boshlandi>.